

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

מסכת בבא מציעא - דף ע

עיונים על הדף

האם יש מצווה להלוות לגוי בריבית, או שאין איסור

מבואר בדברי המשנה (ע, ב) אבל מקבלין צאן וברזל מן העכו"ם ולוין מהן ומלווין אותן בריבית וכן בגר תושב. על הפסוק במשלי "מרבח הונו בנשך ובתרבית לחונן דלים" ביאר רב, שממון המגיע לאדם באיסור ריבית סופו שהגויים יקחו משראל ויפרנסו בהם עכו"ם. ביאר ר"נ בשם ר"ה אף ממון שהגיע לישראל מריבית של מגוי. ותמחה על דבר זה מהמשנה שמבואר שמותר להלוות לעכו"ם בריבית, וביאר רב חיא, שהתירו בכדי מזונותיו של ישראל ולא יותר. ורבינא ביאר שהתירו לתלמיד חכמים שאינם מצויים אצל גויים ואין חשש שילמדו ממעשיהם. ללשון שניה בגמ', ר"נ אמר בשם ר"ה שעדיף להלוות לישראל בחינם מאשר לגוי בריבית, אבל לא נאסר להלוות לגוי בריבית. בטור (קנט) כתב, שמדין תורה מותר להלוות לגוי בריבית, משום שכתוב "וחי אחיך עמך" ואין אנו מצויים להחיות את הגוי.

ולכך למד הטור מ"וחי אחיך עמך". אך עדיין אנו צריכים להשכיל במקורו של הטור. הב"ח מאריך מאוד בביאור דעת הטור, ובתו"ד כתב שלמד הטור שהרי מבואר לפי צורת הסוגיא שלנו שאין מקור לומר שיש מצווה להלוות לגוי בריבית, והפסוק מדברי הנביא היה מקום לפרשו שיש איסור להלוות לגוי בריבית, אך מתוך הדברים מבואר שהתירו להלוות לגוי כדי חייו או לצורבא מדרבנן בכל אופן, א"כ שלמה המלך עשה גדר מדרבנן כמו שתיקן עירובין ונט", כך גדר בריבית מגוי, ע"ז אמר הטור שמותר להלוות לגוי מחמת "וחי אחיך עמך" היינו שאין איסור ולא בתורת מצווה.

סיכום הדף

נושא היום: תשלום על שכירות והלוואה. יתומים. אחריות המקבל. ריבית מגוי.

אמר רב, מותר לקחת שכר על השכרת ספינה אף שהשוכר מקבל על עצמו אחריות אוניסי. **רב כהנא ורב אסי**, תמחו שאם מקבל שכר על ההשכרה, אין לו לקחת דמי תשלום עבור האוניסי, כיון ששוכר אינו מתחייב באוניסי. ואם מקבל תשלום על האוניסי מחמת שהספינה בהלוואה אין לו לקחת תשלום עבור ההשכרה. **ביאר רב ששת** ע"פ דברי הברייתא שמותר למקבל להחליט סכום קבוע על פרה, **ובנוסף** לתת דמי שכירות, **משום** שלא משער את ערך ההזולה, אלא מחליט סכום קבוע והיה יכול לתת את אף את הפרה עצמה אף שיוזל ערכה, **ובמקום** שיש רק קבלת אחריות על האוניסי, יכול לקבל שכר על השכירות, **כך בספינה** אם תהיה בעולם יחזיר אותה כמות שהיא אין בכך איסור. **וכך פסק להלכה רב פפא**, שספינה "אגרא פגרא", היינו שכר ודמי אוניסי. **וכך נהגו** בעלי הספינות שתשלום השכירות מתבצע בשעת המשכיה ותשלום הנזק בשעת השבירה.

אמר רב ענן בשם שמואל, מעות של יתומים מותר להלוותם בריבית, היתומים קטנים ואינם מחויבים במצוות, ואפטרופוס אין איסור כיון שאסרה תורה רק ריבית מלווה למלוא. **אמר ר"נ**, האם מחמת שהם יתומים נאכל אותם איסור. **ביאר רב ענן לר"נ** את המקור שמשם למד בדברי שמואל, שמותר להלוות את מעות היתומים בריבית. **בביתו של שמואל** היה סיר נחושת של יתומים שמואל השכיר את הסיר כדי להרוויח ממון ליתומים, ושקל את הסיר בשעת ההשכרה ובשעת החדרה וגבה דמי פחת, ובנוסף קיבל דמי שכירות, **הרי שנטל "אגרא ופגרא"** ויש כאן איסור ריבית. **ביאר ר"נ שאין ללמוד מכאן** שמותר להלוות מעות יתומים בריבית, שהרי השוכר לא קיבל על עצמו את כל האחריות על פחת הכלי, **אלא** רק פחת משקל הנחושת, אבל על הפחת שנפחת איכות הנחושת המשכיר נפסד, ולכך מותר לקחת שכר.

אמר רבה בר שילא בשם רב חסדא, מעות של יתומים מותר להלוותם קרוב לשכר ורוחק מן הפסד, מה שאצל שאר אנשים אסור משום ריבית. **למדו בברייתא**, מי שנותן מעותיו בעיסקא **קרוב לשכר ורוחק מן הפסד**, רשע, משום שלא מקבל על עליו הפסדים, הרי הרווחים הם ריבית לגוף המעות. **קרוב לפסד ורוחק מן השכר**, חסיד. **רוחק מזה ומזה**, מידת כל אדם.

אמר רבא לרב יוסף, מה הטוב ביותר למעות היתומים. **אמר לו רב יוסף**, יניחו אותם בבית דין, ויקבלו היתומים קצת מעות לשימוש. **שאל רבה**, הרי בדרך זו נפסיד את הקרן. **אלא ביאר רבה**, מחפשים אדם עשיר שיש לו חתיכות זהב שאינו סוחר בהם, לוקחים ממנו את הזהב למשכון ונותנים לו את מעות היתומים ליעסקא, בצורה של קרוב לשכר ורוחק מן הפסד, **ולא לוקחים** ממנו דבר שיש בו סיכון שמת נתנו לו את זה בפקדון ויבא בעל הפקדון ויקח, וישארו היתומים בלא כלום. **ואם** לא מוצאים אדם שיש לו זהב רק, **ביאר רב אשי**, מחפשים אדם נאמן שלא יצא ערעור לו נכסיו, שומע הוא לדון תורה, ולא היה בנידוי, נותנים לו את מעות היתומים בבית דין ועושים עמו עיסקא קרוב לשכר ורוחק מן הפסד.

אין מקבלים נכסי צאן וברזל משראל, היינו המתעסק לא מקבל אחריות מלאה על הנכסים וחולק ברווחים, משום שאם המתעסק חייב להחזיר את הכל, הרי זו הלוואה, ואם מוסיף לנותן רווחים הרי זה ריבית. **מן העכו"ם** מודה לקבל בדרך זו, שהרי לוויין מהם ומלווים להם בריבית. **וכן מדין בגר תושב מותר לישראל** להלוות לישראל אחר מעות של גוי בריבית, מדעת הגוי **ולא מדעת ישראל**. (יבואר לקמן ע"א, ב)

אם איסור לקבל נכסים באחריות נמורה, מבואר שהנכסים עומדים ברשות המקבל. **אמר רבא** לגבי הלכות בכורות למדנו, שאם קיבל נכסי צאן וברזל מגוי, אף הולדות פטורות מבכורה, מבואר שהנכסים ברשות הגוי. **ביאר אביי**, שבבכורות מדובר שהגוי קיבל על עצמו אחריות אונו והזולה, לכן מוגדר ברשותו לגבי חיוב בכורה. **רבא דחה**, שאם קיבל אחריות אין הנכסים נקראים "צאן וברזל", **ועוד** המשנה חילקה בין ישראל לגוי בקבלת נכסים של צאן וברזל, מדוע על חילוק המשנה בין קבלת אחריות של אונו והזולה, ללא קיבל אחריות. **ביאר רבא**, בבכורות פטור, משום שיד נוכרי באמצע פטור, היינו שיכול הנוכרי לתבוע אם האם או וולדותיה, והיות והם משועבדים לנוכרי פטור מבכורה.

"מרבח הונו בנשך ובתרבית לחונן דלים" יקבצנו" **ביאר רב**, מלך פרס "שבור מלכא" הטיל מיסים על ישראל ופירנס בה את הגויים, היינו ממון שהתרבה בריבית יעבור לגויים. **אמר ר"נ ביאר ר"ה**, אפילו ריבית שנטלו מגויים. שאל רבא, "לנוכרי תשיך" מותר לקחת ריבית מגוי. **ביאר ר"נ**, מותר לך לתת לו ריבית, ובאמת מותר ללוות מגוי בלא ריבית, והתורה באה לאסור לקחת משראל ריבית, בלאו ובעשה. **הקשו על ר"נ** מהמשנה שמבואר שמלוים ולוים מהגוי בריבית. **ביאר רב חיא של ר"ה**, מותר לישראל להלוות לגוי בריבית, כדי מזונותיו של ישראל ויותר מכך אסור. **לרבינא**, המשנה התירה לתלמיד חכמים להלוות לגוי, כיון שאינו מצוי אצל הגוי אין חשש שילמד ממעשיו. (לשון שני בדברי ר"נ בשם ר"ה בהמשך)

בחינוך (מצוה תקע) שנצטוונו לבקש ריבית מן האומות כשנלוו להם, ולא נלווה להם בלא ריבית. ועל זה אמרה תורה "לנוכרי תשיך". משרשי המצוה שאין ראוי לנו לגמול חסד זולתי אל העם יודעי הא-ל ועובדים לפניו, ובהימנע החסד משאר בני האדם ונעשה אותו לאלו נבחן כי עיקר האהבה והחמלה עליהם מצד החזיקים בתורת אלקים יתברך. והנה עם הכוונה הזאת יהיה לנו שכר במניעת החסד מהם כמו בעשותנו אותו אל בני עמנו.

כתב החינוך, מי שהלווה לגוי בלא ריבית, אם יש לו חשבון מדוע מלווה לגוי בלא ריבית, היינו שיש לו רוח מצד אחר עם הגוי, מותר. אבל אם מלווה לגוי בלא ריבית מתורת חסד, הרי זה ביטל עשה.

וכך ברמב"ם (עשה קצח) שצונו לבקש ריבית מן העו"ג ואז נלווה לו עד שלא נועילה ולא נעזרו לו אבל נזיקה ואפילו בענין הלוואה שנהנה עמו כמו שהזכרנו מעשות כך עם ישראל והוא אמרו יתברך "לנוכרי תשיך" והנה בא לנו הפירוש המקובל כי זה מצוה לא רשות והוא אמרם בספרי לנוכרי תשיך זו מצות עשה ולא תשיך זו מצות לא תעשה.

מעתיק יש לנו להתבונן בדברי הסוגיא לפנינו, ומחילא יעלה לנו שנחלקו הראשונים בביאור הסוגיא להלכה. ברמב"ם ובחינוך מבואר, שהם למדו שיש מצוות עשה מדין תורה להלוות לנוכרי בריבית. ומי שמלווה לנוכרי בלא ריבית הרי ביטל מצוות עשה. והם למדו מ"לנוכרי תשיך".

מאידך בטור מבואר מקור אחר למצווה זו "וחי אחיך עמך", היינו אתה מחוייב להחיות אחיך ישראל, לכן אסור לך להלוות בריבית לישראל, אולם לגוי שאין אתה מצווה להחיותו מותר להלוות בריבית.

מעתיק בסוגיא לפנינו מבואר, שר"נ בשם ר"ה, למד שאף ריבית הבאה מגוי אסורה לישראל, עד שע"ז אמר הנביא "חונן דלים". וכאשר הקשו מדברי המשנה שמבואר שמותר להלוות לגוי בריבית, ביאר רב חיא ורבינא בשני אופנים, או שהתירו לישראל להלוות לגוי עד כדי פרנסתו של ישראל ולא יותר, או שהתירו לת"ח בלבד כיון שאין חשש שילמד ממעשיו של הגוי. הרי מבואר לדברי ר"נ בשם ר"ה, שאין להורות שיש מצווה מתורה להלוות לגוי בריבית. ועוד ביותר כאשר הקשה רבא ממה שאמרה "לנוכרי תשיך" הרי שיש מצווה להלוות לגוי בריבית, ביאר שאין הכוונה שתקח ריבית מנוכרי, אלא אתה יכול לתת ריבית לנוכרי. ובא הכתוב לומר שיש איסור ועשה להלוות לישראל בריבית.

לפי פשוטו של מקרא, הרמב"ם והחינוך לא למדו כמשמעות הסוגיא, שהרי מבואר להדיא שאין ללמוד מ"לנוכרי תשיך" שיש מצווה להלוות לגוי בריבית. אלא שהביאו בגמ' (ע"א, א) עוד לשון בדברי ר"נ שאמר בשם ר"ה, שהגידון הוא לגבי קדימה, אם ישראל צריך הלוואה וגוי צריך הלוואה, יש להקדים הלוואה לישראל, אף שהנוכרי משלם ריבית. הרי מבואר לפי לשון זו, שאין איסור בריבית לגוי, ושלא כהבנה הראשונה בדברי ר"נ בשם ר"ה.

ברמב"ן בפירושו לש"ס (כ"א, דן בדברי הגמ' בדברי הרמב"ם וההלכות גדולות, וכתב שמדברי הגמ' (בכ"א, כ"ד, א) משמע שאף ריבית עכו"ם אסורה, אך היות ובגמ' לפנינו לפי הלשון הראשון, מבואר שיש להקל לכל אדם בכדי חייו, ולתמיד חכם בכל אופן, כך נקט הרמב"ן להלכה. ומבואר מדבריו שהכריע להלכה כצורת הסוגיא, ושלא כדברי החינוך והרמב"ם שיש מצווה להלוות לנוכרי בריבית.

וכך הרמב"ן לדרכו ביאר בהשגות לשרשים (סה"צ שורש השישי), שהרמב"ם ביאר להלוות לנוכרי בריבית שנאמר "לנוכרי תשיך" וכו', בתור מצווה החלטית. וחולק הרמב"ן, שאין הכוונה אלא לומר לנוכרי תשיך ולא לאחייך והוא לאו הבא מכלל עשה שהוא נקרא עשה בהלוואת האח עד שיהיה המלווה לישראל בריבית עובר בעשה ול"ת.

עד עתה ביארנו את שיטת הרמב"ם והחינוך שלמדו שיש מצוות עשה להלוות לגוי בריבית, ודעת הרמב"ם שסבר שאין כזו מצווה, כנכזר. אך כאמור בלשון הטור, מבואר שלמד מ"וחי אחיך עמך", א"כ איך הבין בשיטת הסוגיא לפנינו, אם יש מצווה היה לו להביא "לנוכרי תשיך", ואם אין מצווה מצד "לנוכרי תשיך" מהיכן למד הטור את שיטתו שמותר מצד "וחי אחיך עמך".

הפרישה (קנט, ב) ביאר שהטור לא למד מ"לנוכרי תשיך" שהרי כמבואר בסוגיא לפנינו העמידו את הפסוק שיש לאו ועשה בישראל המלווה בריבית לישראל.